אלול *

א. בנוגע תפלה בצבור — וואס איז פון די מעלות הכי חשובות אין תפלה[1] — גענפינט מען אַ פלוגתא צווישן די חכמים און רבן גמליאל[2]: די חכמים זאגן „כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב" — עס איז דאָ אַ חיוב אויף יעדן יחיד (פונעם ציבור) צו מתפלל זיין פאַר זיך; „רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן".

און די גמרא[3] ברענגט אויף דעם אַ בריימתא: „אמרו לו לרבן גמליאל לדבריך למה צבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו (דער שליח צבור זאָל האָבן צייט צוגרייטן זיין תפלה[5]), אמר להם רבן גמליאל לדבריכם למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי".

דאָס הייסט: לויט די חכמים, איז — „צבור עיקר"[6]: דער ענין פון תפלה בצבור איז וואָס דער צבור איז מתפלל צוזאַמען[7], און דער ענין פון חזרת הש"ץ איז בלויז אַ תקנה צו מוציא זיין דעם „אינו בקי"[8]: משא"כ ר"ג האָלט, אַז „שליח צבור עיקר"[6]: דער עיקר ענין פון תפלה בצבור איז די תפלת הש"ץ, און דאָס וואָס איידער חזרת הש"ץ איז יעדער יחיד פון דעם צבור מתפלל תפלת לחש פאַר זיך, איז דאָס בלויז אַ תקנה צוליב'ן ש"ץ[9] — „כדי להסדיר שליח צבור תפלתו".

ב. אין וואָס באַשטייט דער טעם וסברת הפלוגתא, צי „צבור עיקר" אַדער „ש"ץ עיקר"?

קען מען זאָגן, אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט דער שאלה הידועה[10] — וואָס האָט מער חשיבות, ריבוי הכמות אַדער גודל

---

*) וסיום מס' ראש השנה.

וע"פ הידוע (ראה לקו"ש ח"ט ע' 299. וש"נ) ש(בהר"ת של) אלול שייך (ובהם נרמזים) כל הג' קוין דתורה תפלה וצדקה, מו"ל הדרן זה שבו מבואר „לשיטתי" של ר"ג וחכמים בג' קוין אלו.

1) ראה ברכות ח, רע"א. רמב"ם הל' תפלה רפ"ח. ובכ"מ. וראה ס' הלקוטים (דא"ח — הצ"צ) ערך צבור. וש"נ.

2) משנה סוף ר"ה (לג, ב).

3) שם לד, ב.

4) תוספתא ר"ה בסופה.

5) כהלשון בתוספתא שם: ששלי"ח מתקיז א"ע.

6) לשון הרא"ש ר"ה שם. — אבל בר"ן ר"ה (לד, ב. הובא בתוי"ט סוף ר"ה) מביא מירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) דבתפלה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ולפי"ז מה ש„כל יחיד ויחיד חייב" אינו שייך להמעלה דתפלה בצבור. [והמעלה דתפלה בציבור היא ע"י השמיעה (אחי"כ) מהש"ץ (ע"ד המבואר לקמן הערה 23). וראה לקמן הערה 8].

7) להעיר מברכות (כא, סע"א) „התפלל . . ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל". וראה שם (ריש ע"ב) קס"ד הגמרא „יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי".

8) וצע"ק בלשון הרמב"ם (הל' תפלה פ"ח ה"ד) „וכיצד היא תפלת הציבור יהי' אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים". ומשמע שעיקר ענין של תפלה בציבור הוא תפלת הש"ץ, והרי פסק הרמב"ם כחכמים (שם ה"ט).

ואולי ס"ל כנ"ל הערה 6 בדעת הר"ן. וראה דברי ירמי' על הרמב"ם שם. ולהעיר מליקוטי שו"ת חת"ס (לונדון תשכ"ה) ס"ג. ועוד. ואכ"מ.

9) אלא שלאחרי שנתקנה תקנה זו, הרי הבקיאים המתפללים בלחש יוצאים י"ח בתפלת לחש, ולא מן הש"ץ (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימאן סי' לה). וראה לקמן הערה 23.

10) ראה לקח טוב להר"י ענגל כלל טו-טז. וראה לקו"ש חי"א ע' 65 ואילך. חי"ב ע' 126 ואילך. ועוד.

האיכות — וואס מען געפינט אין דעם א פלוגתא צווישן רבן גמליאל וחבריו:

די גמרא[11] דערציילט, אז בשעת ר' גמליאל איז געווען נשיא, איז „הי' . . מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש", און דערנאך, בשעת מ'האט אים מעביר געווען פון דער נשיאות און ר' אלעזר בן עזרי' איז געווארן נשיא[12], „סלקוהו[11] לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס . . ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי".

דאס הייסט: ר' גמליאל האלט, אז דער עיקר חשיבות פון א ישיבה (בית מדרש) איז — איכות התלמידים, און דעריבער, פלעגט ער נאר ארויסלאזן די תלמידים וואס תוכם כברם (אע"פ אז דורך דעם איז געווען מיעוט הכמות פון תלמידים): משא"כ חבריו (ראב"ע, ר' יהושע און ר' עקיבא) האלטן אז ריבוי הכמות איז מכריע מעלת האיכות, און דעריבער דארף מען ארויסלאזן אין ביהמ"ד אויך תלמידים שאין תוכם כברם, ווייל דער עיקר איז עס זאל זיין מער תלמידים בישיבה — ריבוי בכמות, כאטש דאס וועט גורם זיין א מיעוט באיכות הכללי דביהמ"ד — ובמילא — גם באיכות הפרטים.

ועפ"ז יש לומר, אז אין דעם וואס ר' גמליאל האלט אז „תפלת הש"ץ עיקר", גייט ער לשיטתו אז איכות איז מכריע כמות.

ג. דער ביאור אין דעם:

אין דעם אויפטו פון א „צבור" (גופא) זיינען דא די ביידע מעלות פון „כמות" און „איכות"[13]: א) א ציבור באשטייט דוקא פון (ריבוי בכמות) עשרה (עכ"פ) מישראל[14]. ב) דער צירוף פון עשרה מישראל שאפט א מציאות חדשה, א חטיבה אחת פון אן עדה קדושה (א חשיבות באיכות).

און דאס איז דער חילוק צווישן תפלת הצבור (וואס איז כולל די תפלות פון כאו"א פונעם ציבור בפ"ע) און תפלת הש"ץ:

תפלת הצבור האט די מעלה פון ריבוי הכמות — דער ריבוי פון תפילות וואס ווערט נצטרף יחד — בשעת עשרה מישראל זיינען מתפלל צוזאמען;

דאקעגן אין תפלת הש"ץ איז פאראן די מעלה פון איכות, ווארום

[נוסף על זה וואס א ש"ץ מוז האבן געוויסע תנאים ומעלות[15], ובמילא האט זיין תפלה (אויך אלס יחיד) א גרע־סערע חשיבות באיכות לגבי די תפלות פון סתם מתפללים — איז נאכמער:]

א שליח צבור איז ענינו, וואס ער איז כולל די פיפיות עמך בית ישראל[16], וואס „הוא נעשה שליח לכולם . . שפיו כפיהם"[17], אזוי אז יעדער ווארט וואס ער איז מתפלל, איז דאס כאילו ווי די גאנצע עדה זאגט עס דורך פיו. דאס הייסט, אז אין תפלת הש"ץ איז מרוכז

---

11) ברכות כח, א.

12) ראה ברכות שם כז, סע"ב ואילך.

13) ראה לקח טוב שם סט"ז אות ז.

14) מגילה כג, ב (במשנה. וראה גמרא שם). וש"נ.

15) ראה תענית טז, סע"א ואילך. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סי' נג.

16) ל' ברכת התורה — (בנוסח הגמרא) ברכות יא, ב. פיוט שאומר הש"ץ אחרי „עלינו" בחזרת הש"ץ דתפלת מוסף של ר"ה ויוהכ"פ (אבל — לפי נוסח חב"ד אין אומרים זה).

17) ל' אדה"ז — שו"ע או"ח סרי"ג ס"ו (לענין ברכת המצות כשאחד מברך לכולם).

ומאוחד די תפלה פונעם צבור ווי ער ווערט איין מציאות פון אן עדה קדושה — אן אנדער גדר אין איכות התפלה אפילו לגבי די תפלות פון ריבוי המתפללים בצבור.

און דאס איז די פלוגתא פון די חכמים און ר"ג[18]: די חכמים האלטן אז ריבוי הכמות איז מכריע איכות, און דעריבער זאגן זיי אז דער עיקר פון תפלה בצבור איז — תפלת הצבור; משא"כ ר"ג האלט אז די איכות וועגט איבער די כמות, און דעריבער, אע"פ אז תפלת הש"ץ איז מעוטה בכמות — ס'איז בלויז איין תפלה — איז זי אבער מער חשוב ווי תפלת הצבור, וויבאלד זי איז פיל גרע־סער (דערהויבענער) באיכות (האבנדיק דעם כח פון גאנצן צבור כאחד)[19].

ד. מ'האט שוין אמאל געריידט[20], אז בשעת מען געפינט א פלוגתא צווישן חכמים מצד דער זעלבער סברא איז צוויי (אדער מער) ערטער — איז פא־ראן א חידוש אין יעדער פלוגתא לגבי די אנדערע פלוגתות (וואס דערפאר מוזן אראפגעבראכט ווערן בפירוש אלע פלוגתות און מען קען זיי ניט אפ־לערנען איינע פון דער צווייטער — ובלשון הש"ס „וצריכא").

ועד"ז בעניננו: אין יעדערער פון די צוויי פלוגתות הנ"ל איז פאראן א חידוש:

איז דעם ענין פון „בית המדרש", ווי־באלד דא רעדט זיך ווען א תלמיד „שאין תוכו כברו", פעלט אים די כללות ה„איכות" פון א „תלמיד", כמאמר חז"ל[21] „כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם"; משא"כ ביים ענין פון תפלה, איז ביי תפלת הצבור פאראן (ניט נאר די מעלה פון כמות, נאר) אויך די מעלה פון איכות, ווארום בשעת צען איידן דאוונען צוזאמען האט די תפלה (פון יעדערן בפ"ע אבער אלס א טייל פון צבור) א מעלה[22] לגבי תפלת היחיד; עס איז נאר, אז די איכות פון תפלת הש"ץ (אין וועלכער דער גאנצער צבור ווערט נתאחד אלס איין מציאות פון אן עדה קדושה) איז נאך ביתר שאת ועילוי.

און דעריבער, ווען עס וואלט גע־שטאנען די שיטה פון ר"ג בלויז ביים ענין פון „בית המדרש" וואלט מען גע־מיינט, אז דוקא דארט גייט ער בתר איכות: משא"כ ביים ענין התפלה איז ער מודה אז „תפלת צבור עיקר" (וויבאלד עס פארמאגט ביידע מעלות: א גרע־סערע איכות (לגבי תפלת היחיד) און אויך ריבוי כמות)[23].

---

18) להעיר גם מב' האופנים בשו"ע אדה"ז שם: אם רצו אחד מברך לכולם כדי לקיים ברב עם כו' ואם רצו כל אחד מברך לעצמו . . להרבות בברכות כו'. ע"ש. ואכ"מ.

19) ע"פ המבואר בפנים יומתק גם הטעם (בפנימיות הענינים) שהלכה כר"ג בברכות של ר"ה ושל יוה"כ (ר"ה לה, רע"א) — כי ראש השנה (וכן יוה"כ שנק' ר"ה — יחזקאל מ, א. לקו"ת ר"ה נח, א) לגבי כל השנה הוא ע"ד הש"ץ שכולל כל הציבור, נשיא שכולל כל העם (ראה לקמן בסוף השיחה) — עיין לקו"ת ר"ה שם. עטרת ראש בתחלתו בארוכה.

20) ראה לקו"ש חי"ז ס"ע 71 ואילך. חי"ז ע' 115 ואילך. חי"ח ע' 109 ואילך. חי"ט ע' 75 ואילך. ועוד.

21) יומא עב, ב. וראה המשך הגמ' שם.

22) ע"ד ענין ה„צבור" בקרבן פסח (ראה ירושלמי פסחים רפ"ו: אף פסח קרבן ציבור), שהוא מצד זה ש„אתי בכנופיא" (יומא נא, א. פרש"י פסחים סו, סע"ב), ונשחט ב(ג') כתות — קהל (פסחים סד, א־ב. ע"ש). אבל מכיון שכ"א מביא קרבן לעצמו אינו נקרבן ציבור ממש (ראה פיהמ"ש להרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים „והמין הרביעי". וראה לקו"ש חי"ז ע' 436. ובארוכה — חי"ח ע' 104 ואילך. ע' 112 ואילך).

23) ולהעיר מתשובות הרמב"ם (הנ"ל הערה 9) — שגם לר"ג התקנה היא באופן — שהבקיאים

שטייט דעריבער שיטת ר״ג אויך ביי תפלה, בכדי צו לאָזן הערן, אַז אויך אין דעם פאַל איז כדאי דער מיעוט בכמות צוליב אַ נאַך גרעסערער איכות.

ולאידך גיסא, וועָן שיטת ר״ג וואָלט געשטאַנען בלויז ביי תפלה (איז נוסף לזה וואָס מ׳וואָלט געקענט זאָגן אַז ביי בית המדרש זיינען די חכמים מודה צו ר״ג מטעם הנ״ל — איז אויך בנוגע צו שיטת ר״ג) וואָלט מען פון דאָרט ניט געקענט אָפלערנען אַז ער האָלט אַזוי אויך בנוגע צו „בית המדרש״. ווייל ביהמ״ד איז ענינו תורה וואָס נקנית בדבוק חברים ובפלפול התלמידים[24], ואדרבא מתלמידי יותר־מכולם[25] - איז וואָס מער תלמידים (כולל אויך שאין תוכם כברם) אַלץ מער פלפול[26] און אַלץ טיפער דער „נקנית״.

[וע״ד המוסר יש להוסיף: היות תורה איז מלשון הוראה[27]; ווייזן אַ מענטשן ווי ער דאַרף זיך פירן — במילא וואָלט געוען אַ מקום לומר אַז אַ ישיבה איז אויך צוליב תלמידים שאין תוכם כברם בכדי אַז זיי זאָלן וויסן ווי צו פירן זיך און נאָך מערער, אויפטאָן אַז ביי זיי זאָל ווערן „תוכם כברם״[28].

און דעריבער דאַרף שטייַן שיטת ר״ג ביי „בית המדרש״, להשמיענו, אַז אויך בנידון זה האָלט ר״ג אַז מען רעכנט זיך מיט איכות.

ה. תוכן השאלה הנ״ל — צו ריבוי הכמות איז מכריע אַדער האיכות — איז עולה בקנה אחד אַדער עכ״פ מעיין פון דער שאלה בכמה ענינים (ווי דער ראַגאַטשאָווער איז מאריך בכמה מקומות[29]: וואָס איז דער עיקר הדבר — חומר (וגשם) הדבר, אַדער זיין „צורה״ (ותוכן).

אויב מען רעכנט זיך בעיקר מיט חומר — דעמאָלט האָט ריבוי הכמות מער חשיבות ווי איכות; אויב אַבער דער עיקר איז צורת (ותוכן) הדבר — איז איכות מכריע כמות.

עפ״ז קען מען געפינען נאָך אַ „לשיטתי״ צווישן ר״ג מיט די חכמים — אין דעם דין פון „טענו חטים והודה לו בשעורים פטור, ורבן גמליאל מחייב״[30]. די חכמים (ת״ק) האָלטן אַז אַ מודה במקצת איז חייב נאָר וועָן די הודאה

מתפללים בלחש ויוצאים י״ח בתפלתם זו.

אלא שצ״ק, דכי מפני שבקיאין הם יוגרע מתפלתם (שלא תהי׳ בה מעלת האיכות דתפלת הש״ץ)? ועושין זה (מתפללין בלחש) כדי שהש״ץ יוכל להסדיר תפלתו (ע״ד שאלת השואלים בתשובת הרמב״ם שם)?!

וי״ל, דאף שכבר יצאו בתפלת לחש, מ״מ, כאשר מוסיפים על תפלתם ושומעים תפלת הש״ץ נתוספה בהם מעלת האיכות דתפלת הש״ץ (ע״ד ומעין שמצינו גבי כל תפלה, שרשאי אדם להתפלל תפלת נדבה אם מחדש בה דבר — ברכות כא, סע״א. טושו״ע (ודאדה״ז) או״ח סי׳ קז). ואכ״מ.

24) אבות פ״ו, ו.

25) תענית ז, א. מכות י, א.

26) עפ״ז יובן מה שחלשה דעתי׳ דר״ג כשראה שנתוספו ספסלים, אף שלא חזר בו משיטתו שהאיכות מכריע — כי ראה שנתוסף גם באיכות בית המדרש, דההוא יומא „לא היתה הלכה שהיתה תלוי׳ בבית המדרש שלא פירשוה״ (ברכות כח, שם), „מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול״ (רש״י שם).

27) זח״ג נג, ב. גו״א ר״פ בראשית בשם הרד״ק.

28) עיין הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד (בקו״א סק״א בסופו): וגם הרב י״ל דצריך להכניס א״ע כו׳. ועיין שם הלכה יז. אלא שצ״ע אם הכוונה ב„אין תוכו כברו״ בברכות שם היא לתלמיד שאינו הגון ממש (כפשטות משמעות הש״ס ביומא שם. וראה חדא״ג מהרש״א ברכות שם), דא״כ איך סלקוהו לשומר הפתח — דמשמע לגמרי, בלי כל הגבלה.

29) ראה בארוכה מפענח צפונות פרק א, פרק יא (ושם גם בנוגע לכמות ואיכות). וש״נ.

30) שבועות לח, ב (במשנה).

במקצת איז „ממין הטענה", אבער ר"ג האלט, אז אויך ווען די הודאה איז שלא ממין הטענה איז מען חייב שבועה משום מודה במקצת.

וואס אויך בנוגע דער פלוגתא קען מען זאגן אז דאס איז תלוי אין דער שאלה הנ"ל — וואס איז דער עיקר פון א זאך: איר חומר (וכמות) אדער איר צורה (ואיכות), ובהקדים:

דער טעם פארוואס די הודאה פון א מודה במקצת זאל דארפן זיין ממין הטענה איז[31], ווייל אויב די הודאה איז ניט ממין הטענה קומט אויס, אז ער איז ניט קיין מודה במקצת הטענה[32]: אויף דער טענה פון חטין איז ער ניט קיין „מודה במקצת" נאר א „כופר הכל"; און אויף זיין הודאה בשעורין — איז איבער־הויפט ניטא קיין טענה פון תובע (און במילא איז ניט שייך (מודה ב)מקצת הטענה).

אבער די סברא וועגדט זיך, וואס מ'נעמט אן אלס עיקר אין א „טענה" — ווייל אין א טענה ותביעת ממון זיינען פארשן צוויי ענינים: די תביעה בפועל דריקט זיך אויס אין א דבר מסוים — חטים, שעורים וכיו"ב — וואס דאס איז דער „חומר" (כמות) פון דער תביעה: און דער תוכן („צורה") פון דער תביעה איז — ממון וואס ער מאנט ביים חבר (וואס דאס איז גלייך ביי אלע תביעות: חטים שעורים וכו').

און דאס איז די פלוגתא צווישן די חכמים מיט ר"ג ולשיטתייהו אזלי: די חכמים, לשיטתם, האלטן אז דער עיקר אין יעדער זאך איז דער חומר וכמות הדבר. ועד"ז בנדו"ד, איז דער עיקר דער „חומר" הטענה: ובמילא קומט אויס, אז אין א פאל פון „טענו חטין והודה לו בשעורים" איז ניטא קיין מודה במקצת הטענה: משא"כ ר"ג האלט אז מען רעכנט זיך מיט איכות הטענה, וואס זי איז די זעלבע סיי ביי חטים און סיי ביי שעורים — און דעריבער איז עס א הודאה במקצת, אפילו ווען דאס איז ניט „ממין הטענה" (מצד דעם „חומר" הטענה).

ו. און דער חידוש אין דער פלוגתא לגבי די פריערדיקע צוויי פלוגתות איז:

בית המדרש (תורה) און תפלה זיינען א חפצא של מצוה, וואלט מען געקענט זאגן, אז דאס וואס ר"ג רעכנט זיך ביי זיי מיט איכות הדבר איז מהאי טעמא גופא: היות דאס איז א חפצא של מצוה ודבר שבקדושה, איז חשוב ומכריע דער תוכן ואיכות פון דער זאך:

משא"כ דברי הרשות האבן ניט קיין (תורה) חשיבות [ע"ד ווי רש"י[33] זאגט בנוגע צו סעודת חול — „סעודת חול לא חשיבא ולא שייכא בה הזמנה", וואורום זייענדיק א סעודת רשות — ניט קיין תורה מציאות, האט עס ניט קיין חשיבות אז מען זאל אויף דעם דארפן א הכנה],

און דעריבער, ווען עס וואלט ניט געשטאנען בפירוש שיטת ר"ג בנוגע צו טענו חטים והודה לו בשעורים, וואלט מען ניט געקענט אפלערנען שיטתו פון תורה ותפלה,

[ועד"ז לאידך גיסא: ווען עס וואלט געשטאנען די פלוגתא פון די חכמים

31) אף שהדין דהודאה ממין הטענה נלמד מפסוק (שם לט, ב. ב"מ ה, א) — מ"מ הרי אין זה גזה"כ כ"א דבר המובן בסברא.

32) ראה שבועות שם: מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו. וראה שטמ"ק לכתובות קח, ב ד"ה ה"ג וחכמים אומרים וסד"ה גמרא ש"מ לרבנן (מרש"י במהדורא קמא).

33) ד"ה ואין יו"ט — ביצה ב, ב.

מיט ר״ג בלויז בנוגע צו הודאה ממין הטענה — וואלט מען ניט געוואוסט שיטת חכמים בנוגע צו תורה ותפלה].

ז. כשם ווי מען געפינט שיטות ר״ג וחכמים בנוגע די צוויי „עמודים״[34] פון תורה און תפלה — עד״ז געפינט מען אויך ביי דעם דריטן „עמוד״[34] פון צדקה (גמילות חסדים).

אין גמרא[35] איז פאראן א פלוגתא בפירוש הפסוק[36] „וחסד לאומים חטאת״: ר׳ אליעזר זאגט „וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות (עכו״ם) עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו״; ר׳ יהושע זאגט „כל צדקה כו׳ חטא הוא להן שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן״; און ר״ג זאגט „כל צדקה וחסד כו׳ חטא הוא להן שאין עושין אלא להתייהר בו״.

איז מסביר דער מהרש״א[37] דעם חילוק דא צווישן „להתגדל בו״ און „להתייהר בו״: „להתגדל בו״ מיינט (ניט א „לשון גדולה וחשיבות״ — ווייל דאס איז (אויך) „להתייהר״ — נאר דאס מיינט) „גדולה בשנים שיאריכו ימים״.

ד. ה. אז דער חילוק צווישן די ערשטע צוויי דרשות (פון ר״א און ר״י) און דרשת ר״ג איז: לויט זיי באשטייט די „חטאת״ פון די אומות אין דעם וואס זייער טאן צדקה וחסד איז נאר צוליב שכר: משא״כ לויט ר״ג איז זייער חטא דערין וואס זייער חסד וצדקה (איז צוליב, ובמילא —) ברענגט זיי צו דער מדה וחטא פון גאוה — „להתייהר״.

וואס איז די סברת הפלוגתא? קען מען זאגן, אז דאס איז פארבונדן מיט דער שאלה — וואס איז קובע: חומר אדער צורה.

ח. די הסברה בזה:

זאגן, אז די צדקה וחסד וואס אומות העולם טוען איז (ניט בלויז קיין מצוה ניט, נאר ס׳איז פארקערט) אן ענין פון חטאת — איז עס ווייל עס איז געטאן באופן אז עס איז דא א חסרון אין זייער חסד וצדקה, וואס דערפאר איז דאס אן ענין פון „חטאת״.

אין דער מצוה פון צדקה זיינען דא צוויי חלקים: א) די מעשה הנתינה לעני — צושטעלן דעם עני זיינע צרכים. ב) די „איכות״ פון דער נתינה — בסבר פנים יפות, ארויסווייזן בשעת הנתינה צום עני זיין מיטגעפיל, דער (בלשון חז״ל[38]) „והמפייסו בדברים״. און דאס איז אן עיקר בצדקה, און ווי דער רמב״ם[39] פסק׳נט: „כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות כו׳ אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה״.

און אין דעם באשטייט די פלוגתא צווישן ר״ג מיט די פריערדיקע צוויי מ״ד:

ר״א און ר״י האלטן אז דער עיקר פון צדקה איז — דער „חומר״ וכמות, די פעולת הנתינה לעני. און דערפאר איז (לויט זיי) וויבאלד די אומות העולם טוען צדקה וחסד לשם שכר איז עס א „חטאת״: וויבאלד אז כל מטרתם דער־ביי איז צוליב שכר פאר זיך (ועד כדי כך — אז אויב זיי וועלן ניט באקומען דעם

34) אבות פ״א מ״ב.
35) ב״ב י, ב.
36) משלי יד, לד.
37) בחדא״ג ב״ב שם. וראה גם הריטב״א ועיין יעקב לע״י שם.

38) ב״ב ט, ב (אבל ראה תוד״ה והמפייסו שם).
39) הל׳ מתנות עניים פ״י ה״ד. ע״ש (ובה״ה שם). טושו״ע יו״ד סרמ״ט ס״ג־ד.

שכר זיינען זיי זיך מתחרט[40] על הצדקה) — קומט אויס אז ס'איז דאָ אָ חסרון אין דער מעשה הנתינה, עס איז אפגע־מאַסטן לויט זייער רצון בהשכר וגודל השכר — ניט לויט צרכי העני: זיי זיינען ניט פאַרנומען מיט געבן דעם עני זיינע צרכים, נאָר מיט באַזאָרגן זיך מיט אריכות (שימשכו ה)ימים אדער „שתימשך מלכותן".

משא"כ ר"ג האלט, אז דער עיקר פון יעדער זאַך איז זיין צורה ואיכות; ועד"ז ביי צדקה, אז דער עיקר פון צדקה איז דער „והמפייסו". ובהתאם לזה באַ־שטייט דער „חטאת" אין זייער צדקה וחסד (ניט אין זייער טאַן לשם שכר [ווייל דאָס רירט ניט אַן לשיטתו דעם עיקר אין צדקה], נאָר) אין דעם וואָס זיי טוען עס „להתייהר" — חשיבות וגדלות הנותן, וואָס דאָס איז אָ חסרון אין דער איכות הצדקה: דער עיקר פון צדקה איז דער סבר פנים יפות, מיטפילן און מפייס זיין דעם עני, וואָס דאָס איז שייך נאָר ווען דער נותן האלט זיך ניט העכער פון דעם עני — און דאָ איז די נתינת הצדקה והחסד אין אַן אופן הפכי פון „והמפייסו": „להתייהר", גאוה וגסות הרוח!

ט. און אויך בנוגע צדקה איז דאָ אָ „צריכותא" צו לאַזן הערן דעת ר"ג — אַז איכות וצורה איז מכריע — ווייל עס איז דאָ אָ חידוש אין זיין שיטה בנוגע צו צדקה לגבי דער זעלבער שיטה ביי אַנדערע דברי קדושה: תפלה און „בית המדרש" (תורה):

ענינו ועיקרן פון תורה ותפלה איז (ניט אַזוי דער „חומר"[41], נאָר) די „איכות" וצורה שלהן: דער עיקר ענין פון תורה[42] איז[43] — די הבנת הענין הנלמד[44] (און אַזוי אויך — אַז דאָס איז אָ לימוד עמוק המביא לידי מעשה, וואָס דאָס איז אַן ענין עיקרי אין תורה[45]: ועד"ז ביי תפלה, איז עיקרה — „עבודה שבלב"[46], כוונת דע לפני מי אתה עומד[47] וכו'.

משא"כ ביי צדקה איז עס להיפך: עיקר ענין הצדקה איז למלאות צרכי העני, אַז ער זאָל באַקומען זיינע צרכים — און דערפאַר קען מען אַנגעמען אַז ס'איז ניט נוגע די כוונה פונעם נותן, נאָר די קבלת העני. און ווי עס שטייט אין ספרי[48], אַז וועמען איינער איז „מאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונת־פרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה".

איז אויב עס וואָלט געשטאַנען שיטת ר"ג נאָר ביי תפלה ותורה, וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז ביי צדקה איז ער מודה אַז דער עיקר איז כמות; דאַרף דערי־

---

40) פרש"י ב"ב (י, שם) ד"ה כאן בישראל.

41) אף שגם בהם צ"ל דיבור, ואדרבה — דוקא חלק הדיבור נמנה במנין המצות — ראה חידושים וביאורים בש"ס ס"ר יח.

42) נוסף על הנ"ל סוף ס"ד — בנוגע לבית המדרש.

43) בנוגע לתושבע"פ (ראה הנסמן בהערה הבאה), שממנה דוקא באים למעשה.

44) ראה הל' ת"ת לאדה"ז ספ"ב. שו"ע אדה"ז או"ח ס"נ ס"ב (ממג"א שם).

45) עיין הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ב־ג.

46) ספרי (ופרש"י) עקב יא, יג. תענית ב, סע"א. רמב"ם ריש הל' תפלה.

47) שמעכבת גם בדיעבד — ראה רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ו־טז. — וראה לקו"ש חכ"ב ע' 117 ואילך ובהערה 36 שם.

48) תצא כד, יט. — ולהעיר שבעל המאמר הוא ר' אלעזר בן עזריה, בר פלוגתי' דר"ג בענין „בית המדרש" (ברכות שם), אבל אינו שייך להשקו"ט שבפנים — כי אין בזה פלוגתא.

בער שטיין בפירוש זיין שיטה ביי צדקה, להשמיענו, אז אויך דאָ האָלט ר"ג אז מען גייט בתר איכות.

ולאידך גיסא, ועוד ענין: פון שיטת ר"ג בנוגע צו צדקה וואָלט מען ניט געקענט אַרויסלערנען ווי זיין שיטה איז בנוגע תפלה ובית המדרש. ווייל ביי צדקה איז בלויז נוגע וועלכער פון די צוויי איז קובע — חומר (וכמות) אָדער צורה (ואיכות) — באופן אז הכרעת האיכות מינערט ניט די כמות:

משא"כ ביי תפלה ובית המדרש זיינען זיי בניגוד: דורך הכרעת האיכות ווערט נתמעט די כמות: ביי בית המדרש — אַ כמות מועטה פון תלמידים (נאָר — שתוכם כברם), אַנשטאָט אַ בית המדרש מיט ריבוי ספסלים;

און נאָך מער ביי תפלה — וואָס דער גאַנצער תוכן ה"איכות" פון אַ ש"ץ באַשטייט אין מיעוט הכמות, אַז ס'איז ניטאָ קיין ריבוי (כמות) תפלות, נאָר בלויז איין תפלה פאָר דעם גאַנצן ציבור.

און דעריבער וואָלט מען פון זיין שיטה ביי צדקה ניט אָפגעלערנט אַז אויך ביי זיי גייט עֶר בתר איכות.

ומהנ"ל איז פאַרשטאַנדיק אויך דער „וצריכא" בנוגע צו די חכמים.

יו"ד. ויש לומר, אַז דער חידוש אין שיטת ר"ג (וואָס מען לערנט אַפּ פון תפלת הש"ץ) — אַז אויך אַן איכות וואָס איז ממעט הכמות איז מכריע — איז פאַרבונדן מיט ענינו של ר' גמליאל — אַלס נשיא:

די נקודה עיקרית פון אַ נשיא איז, וואָס אַ נשיא איז דוקא איינער[49]. ע"ד ווי אַ מלך, וואָס עס קען זיין אַ משנה למלך, פלג קיסר[50], אָבער אַ מלך קען זיין נאָר איינער [די מציאות פון צוויי מלכים קען זיין נאָר ווען זייער מלוכה איז בשני מקומות[51], ע"ד מלכי יהודה ומלכי ישראל].

דער טעם הדבר איז — ווייל אַ נשיא (ומלך) איז אַן ענין של איכות, וכידוע[52] אַז אַ נשיא ומלך איז די נקודת המצויאות פון דעם גאַנצן עם, וואָס דערפאָר איז דער ענין פון אַ נשיא ומלך ניט פאַרבונדן מיט ריבוי הכמות — נאָר להיפך: ער איז איינער, דער מועט ביותר אין כמות[53] — נאָר זיין מעלה איז דוקא אין גודל האיכות (און דערפאָר איז ער דער וואָס איז מאחד את כל העם ומנהיגו).

און דערפאָר איז זיין שיטה בנוגע לתפלה, אַז איכות איז (ניט נאָר דער עיקר, נאָר עס איז) נוגע עד כ"כ — אַז עס איז מכריע אפילו ווען דאָס איז ממעט בתכלית די כמות.

און דאָס איז אויך דער חילוק השיטות צווישן ר"ג מיט די חכמים, וואָס זיי

---

49) ראה הוריות יא, ריש ע"ב. ולהעיר מלקו"ש חכ"ג ע' 194, שבזה גופא יש מעלה במלך על נשיא. ע"ש.

50) סנהדרין צח, סע"ב.

51) וכשכל הדור ביחד — הרי דבר אחד לדור ולא שני דברין (סנהדרין ח, א. פרש"י וילך לא, ז).

52) ראה באורוכה לקו"ש ח"ד ע' 1050 ואילך. ח"ח ע' 25. ועוד.

53) עפ"ז מובן מה שהמלך נקרא „לב כל קהל ישראל" (רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ו. וראה לקו"ש ח"י ע' 165 הערה 6) — כי גם ענינו של לב הוא — איכות חלוש הכמות, כמ"ש בזהר (ח"ג רכא, ב) שהלב הוא „רכיך וחלש". וראה באורוכה לקו"ש שם ע' 168 ואילך.

*) משא"כ „מוח", אף שענינו איכות, מ"מ אין הכמות שבו בחלישות. וראה באורוכה לקו"ש שם החילוק בין מוח ולב. ע"ש.

זיינען געווען בלויז חברי סנהדרין, וואס דער ענין פון (חברי) סנהדרין איז — ריבוי הכמות. וואָרום סנהדרין מוז האָבן דעם ריבוי פון ע"א, און אַז עס פעלט אפילו אייניער פון זיי והקטן שבהם איז דאָס ניט קיין סנהדרין[54].

און דערפאַר איז זייער פלוגתא כללית, כנ"ל — צי ריבוי הכמות איז מכריע איכות, אָדער להיפך, און ווי דאָס איז מודגש בפלוגתתם בנוגע לענין התפלה: די חכמים האָלטן אַז „(תפלת) הצבור עיקר" — (בדוגמת חברי הסנהדרין וואס האָט געמוזט זיין ע"א סנהדרין);

משא"כ ר"ג האָלט אַז „(תפלת) הש"ץ עיקר", ווייאַלד אַז דער ש"ץ איז די נקודת האיכות פון דעם גאַנצן צבור — בדוגמת הנשיא[55], וואס ער איז די נקודת האיכות פון דעם גאַנצן עם.

(משיחות ו' תשרי ויום שמח"ת תשל"ז)

54) הוריות ג, ב.

55) להעיר מקריאת המלך בהקהל, וברמב"ם הל' תגיגה פ"ג ה"ו: כיום שניתנה בו בסיני כו' ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא כו'.